

УДК 739.2(477)«15/17»

О. Н. ФРАСИНЮК*

**УКРАЇНСЬКІ ЗОЛОТАРІ XVI–XVIII СТОЛІТЬ
У ДОСЛІДЖЕННЯХ Д. М. ЩЕРБАКІВСЬКОГО**

Публікується список золотарів XVI–XVIII ст., укладений Д. М. Щербаківським у процесі дослідження ним історії українського золотарства.

Ключові слова: Д. М. Щербаківський; золотарі; особовий фонд Д. М. Щербаківського; науковий доробок.

Данило Михайлович Щербаківський (17 грудн. 1877 р. – 6 червн. 1927 р.) – український етнограф, археолог, музейний діяч, дослідник українського народного мистецтва, організатор пам'яткоохоронної справи. Завідувач історико-побутового відділу та відділу народного мистецтва Музею старожитностей і мистецтв (1910–1927). Член Київського товариства старожитностей і мистецтв, Київського товариства охорони пам'ятників старовини та мистецтва; почесний член Української Академії мистецтв (1918) та Етнографічної комісії ВУАН (1920); учений секретар секції мистецтв Українського наукового товариства в Києві (1921), заступник голови Всеукраїнського археологічного комітету (з 1922), дійсний член Наукового товариства ім. Шевченка.

Науковий доробок Д. М. Щербаківського, його особистість і трагічні обставини життя наразі знаходяться в стадії глибокого і систематичного вивчення українськими науковцями. Уже розпочато видання та перевидання праць Данила Михайловича¹, його епістолярної спадщини², час від часу з'являються розвідки, присвячені науковій діяльності, а також пам'яткоохоронній роботі вченого у непрості 1910–1920-ті роки³.

За словами С. І. Білоконя, якому належить велика заслуга у відновленні соціального статусу імен багатьох діячів української культури, ім'я Д. М. Щербаківського наряду заборонене не було. «Його резонансна загибель (1927) провістила терор тридцятих, але й згодом, за кілька десятиріч, – за тих самих, хіба що в чомусь модифікованих, большевиків – можна було говорити про кого завгодно, тільки не про нього. ...Але воно (ім'я – О. Ф.) було, пригадую, виразно небажане, і це видно з загальної бібліографії»⁴.

Попри все, про Д. М. Щербаківського час від часу з'являлися публікації різного характеру як за кордоном (українських учених на емі-

* Фрасинюк Ольга Нилівна – кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник Філії Національного музею історії України – Музею історичних коштовностей України.

грації), так і на теренах колишньої УРСР. Це свідчило про інтерес до непересічної особистості вченого, його вагомого наукового доробку та внеску в музейну і пам'яткоохоронну справи. Зокрема, 1968 р. вийшла розвідка співробітника Державного історичного музею Української РСР (нині – Національний музей історії України) В. О. Сидоренка⁵. 1985 р. С. І. Білокінь підготував для друку в Москві, за його висловом, “непримітний документ”, який не був іще історіографічною розвідкою про Д. М. Щербаківського чи “якимось причинком для неї”⁶, але порушував надзвичайно важливе питання відновлення доброго імені українського вченого. Сергій Іванович у цій публікації стверджує, що Д. М. Щербаківський після революції багато років на Україні був найвищим авторитетом у сфері вивчення народного мистецтва, та й взагалі мистецтва епохи феодалізму.

Починаючи з 1992 р., з'являється низка праць нині професора кафедри етнології Львівського національного університету імені Івана Франка О. О. Франко, яка протягом 1975–1990 рр. завідувала Науковим архівом Інституту археології НАН України. Статті, написані на основі документів особового фонду Д. М. Щербаківського, що зберігається у цій установі, висвітлюють наукову і громадську діяльність брата Данила Михайловича – Вадима Михайловича⁷. Одна з публікацій вченої присвячена особовому фонду Д. М. Щербаківського⁸.

Особовий фонд Д. М. Щербаківського, який містить великий масив документів, що стосуються, головню, мистецтва українського народу у різних його проявах, став підґрунтям для низки різнопланових статей І. О. Ходак про Д. М. Щербаківського та її кандидатської дисертації “Наукова діяльність Данила Щербаківського в контексті історії українського мистецтва першої третини ХХ ст.” (2010)⁹. Цінність дисертаційного дослідження полягає ще й у тому, що його авторка на основі архівних документів та літературних матеріалів реконструювала життєвий шлях ученого та уточнила біографічні відомості, оскільки у працях попередників було чимало фактологічних похибок.

До різних аспектів наукової діяльності та життя Д. М. Щербаківського свого часу зверталися також І. Г. Шовкопляс, О. О. Нестуля, С. І. Кот, С. І. Нестуля, Я. В. Верменич, Г. М. Шовкопляс, Є. О. Котляр¹⁰ та ін. дослідники.

Інтерес та любов до історичної спадщини українського народу сформувалися у Данила під впливом батька – Михайла Пилиповича, сільського священика, який, як пише Є. О. Котляр, “був поборником і збирачем всього українського” та передав у дар київським музеям зібрані ним цінні зразки церковного мистецтва¹¹. Безпосередньо археологічними дослідженнями Д. М. Щербаківський почав займатися під керівництвом В. Б. Антоновича, навчаючись на історико-філологічному факультеті Університету св. Володимира. Зокрема, він брав участь

у розкопках трипільських поселень на Київщині та скіфських курганів на Херсонщині.

Перед Д. М. Щербаківським відкривалися блискучі перспективи для наукової роботи: 1901 р., після закінчення Університету, він був залишений професорським стипендіатом на кафедрі історії Росії для підготовки дисертації на ступінь магістра. Але плани змінила необхідність відбути військову повинність.

Різні несприятливі обставини призвели до того, що після служби, 1905 р., Д. М. Щербаківський переїхав до м. Умань, де до 1910 р. викладав історію і географію у чоловічій та жіночій гімназіях. В особовому фонді Данила Михайловича збереглися не тільки численні документи, що висвітлюють цей період, а й цікаві світлини, зокрема, з учнями 6-го класу чоловічої гімназії. На звороті світлини – напис: “Дорогому Даниилу Михайловичу. Ученики шестого класса”, а далі йдуть автографи вихованців, серед яких і майбутній учений – історик, археолог, етнограф, засновник Уманського краєзнавчого музею П. П. Курінний.

В Умані талановитий педагог організував гурток любителів старовини та етнографії; у вільні від занять години та під час канікул разом із учнями проводив археологічні та етнографічні дослідження Уманщини, а також екскурсії по навколишніх селах із метою збирання експонатів. У цей період він тісно співпрацював із директором Київського міського художньо-промислового і наукового музею М. Ф. Біляшівським. За дослідженням І. О. Ходак, Д. М. Щербаківський став кореспондентом цього музею ще з 1904 р.

Д. М. Щербаківський з учнями 6-го класу Уманської казенної чоловічої гімназії. 1909/1910 навч. рік. (П. Курінний – у першому ряду шостий зліва).
НА ІА НАН України. Ф. 9 “Архів Д. М. Щербаківського”. Спр. 234-а.

Починаючи з 1910 р., Д. М. Щербаківський щороку їздив в експедиції по різних місцях України вже як штатний співробітник цього ж музею, в якому завідував історико-побутовим відділом та відділом народного мистецтва. Під час експедицій ним були зібрані десятки тисяч експонатів, які поповнили експозицію музею.

Науковець мав широке коло інтересів, про що свідчать світлини, описи, часом замальовки виробів сакрального та народного мистецтва, архітектурних пам'яток, портретного малярства, що відклалися в його особовому фонді. Одним із напрямів дослідницької роботи Д. М. Щербаківського було дослідження історії українського золотарства, яке є одним із найдавніших видів українського художнього ремесла.

На території сучасної України перші вироби з металу відомі з часів енеоліту IV–III тис. до н. е. Помітного розквіту золотарство на Україні досягло в XVII–XVIII ст. Майстрів, які виготовляли речі з дорогоцінних металів, називали золотарями (злотниками). Широко практикувалися техніки оброблення дорогоцінних металів – плавлення, кування, лиття, витягування дроту. Для оздоблення виробів з металу застосовувалися гравірування, карбування, золочення, чернь, філігрань, емаль тощо. Основні вироби – срібні та золоті жіночі прикраси: сережки, ланцюжки, діадеми, каблучки, а також культові предмети – хрести-енколпіони¹² та складні іконки.

Окрім Києва, Львова, Харкова, Чернігова постали нові центри золотарства: Ніжин, Переяслав, Полтава, Стародуб, Ромни. Особливо було розвинуте виготовлення предметів церковного вжитку та прикрас для храмів. Замовниками та споживачами художньої металопродукції стають козацька старшина, церкви та монастирі Лівобережної України. Козацька старшина власним коштом споруджувала й оздоблювала церкви, вкладаючи у цю справу чималі гроші. Великими меценатами були гетьмани Іван Мазепа, Данило Апостол, Іван Скоропадський, Кирило Розумовський, кошовий отаман Петро Калнишевський.

Зараз в Україні найбільша колекція виробів золотарства зберігається у Філії Національного музею історії України – Музеї історичних коштовностей України. Значна частина експонатів музею – це церковні цінності музейного значення, які були повернуті в Україну у 1922 р. саме Д. М. Щербаківським.

Данило Михайлович не лише збирав для музею цінні колекції пам'яток сакрального мистецтва, а й більшість із них атрибутував. В особовому фонді вченого збереглися документи про церковні речі з дорогоцінних металів (даровниці, оправки книг, панікадила тощо)¹³. Проводив учений також комплексне вивчення художнього оздоблення книг дорогоцінними металами, вперше уклав списки українських золотарів міст Києва і Львова та золотарів з інших міст. Про це писав ще у 1968 р. В. О. Сидоренко: «В них (у розвідках з історії українського

Злотники українські (окрім Києва і Львова)

Лаврентій Іван золотар	Зн. Хан	Сторож	1742
Андрей золотар	З. Х	С	1743
Андрей золотар	З. Х	Полит	1733
Антоній Іванович неграл Політима			1748.
Басович Никита		Глухів	1730
Бородашів золотар	Зн. Мерк	Полит	1724
Гранович Іванович шабелник	Зн. Мерк	Полит	1720
Гринько золотар	Зн. Мерк (Лист 1039 від 1807 609)	Винищів	1732
Іванович золотар	Полит (Лист 346)	Кишинь	1732
Іванко Трохимович		Сторож	XVII. 17
Іванко Іванович	Зн. Мерк	Кишинь	1740
Іванко Іванович	Політима	Кишинь	1648-50
Іванко Іванович	Зн. Мерк	Полит	1724
Іван Середьний	Зн. Хан		1728
Іван золотар	Зн. Хан		1733
Іван золотар	К. Г. 1889	Сторож	1742
Іван золотар		Кишинь (?)	1763
Іван золотар	Політима	Кишинь	1688-1690
Іван золотар	Політима (Лист 371 від 1806 606)	Винищів	1732
Іван золотар	Зн. Хан	Сторож	1742
Іванович Іванович	Зн. Хан	Винищів	1752
Іванович Іванович	Політима (Лист 1033 від 1807 605)	Винищів	1752
Іванович Іванович	К. Г. 1882	Глухів	1752

Фрагмент списку “Злотники українські (окрім Києва і Львова)”.

НА ІА НАН України. Ф. 9 “Архів Д. М. Щербаківського”.

Спр. 113-а “Золотарі українські (імена)”

золотарства – О. Ф.) він ґрунтовно простежує еволюцію срібних оправ книжок на Україні і вперше називає кілька прізвищ вітчизняних майстрів-золотарів, зокрема і київських¹⁴.

Як зазначала І. О. Ходак, “участь у процесі обліку золотарських виробів під час кампанії вилучення їх у фонд боротьби з голодом та повернення вилучених церковних цінностей активізували студії Д. Щербаківського з історії українського золотарства¹⁵. Так з’явилися праці “Готичні мотиви в українському золотарстві” (1924), “Золотарська оправа книжки в XVI–XIX ст. на Україні” (1924), “Оправа книжок у київських золотарів XVII–XIX ст.” (1926)¹⁶. Підсумкова праця вченого з історії золотарства – “Київські золотарі за матеріалами Лаврського архіву” залишилася незавершеною¹⁷. Цими дослідженнями Д. М. Щербаківський, – за висловом В. О. Сидоренка, “... проклав шлях до подальшого вивчення цієї цікавої галузі декоративно-вжиткового мистецтва українського народу, зробивши цінний вклад в науку¹⁸”.

Одним із підготовчих документів, що зберігається в особовому фонді Д. М. Щербаківського, є укладений ним список золотарів, які мешкали і працювали за межами міст Києва і Львова – “Злотники українські (окрім Києва і Львова)”¹⁹. Можна припустити, що свого часу цей список став підґрунтям для М. З. Петренка при дослідженні ним українського золотарства XVI–XVIII ст.²⁰

Нижче подаємо цей документ у формі таблиці, де нами додано один стовпчик із нумерацією, з якого видно, що до списку увійшли 50

прізвищ (прізвицьк) майстрів. Список містить 4 умовні стовпчики: ім'я золотаря; джерело, де було віднайдено ім'я золотаря (писемне, часом виріб із підписом майстра); місто, в якому народився/працював золотар; рік (частіше це – рік виготовлення виробу, зазначений в писемних джерелах, або на самому ж виробі у вигляді підпису, часом із клеймом майстра).

Ймовірно, список укладався впродовж тривалого часу, про що свідчать уточнюючі записи іншими чорнилами. До того ж, у фонді збереглося декілька списків на невеличких клаптиках паперу, які, ймовірно, згодом були зведені в один. Золотарі записувалися без нумерації. Рукопис не датований. Якщо брати до уваги роки написання Д. М. Щербаківським праць із золотарства, то можна припустити, що список укладався впродовж кінця 1910-х – початку 1920-х років.

Джерелами при укладанні списку золотарів Д. М. Щербаківському служили праці Д. І. Яворницького, О. М. Лазаревського, “Щоденник генерального хорунжого Миколи Ханенка”, “Щоденник генерального підскарбця Якова Марковича”, часопис “Кієвская Старина”, частина VII, т. I “Архива Юго-Западной России” та монастирські поменники.

Список золотарів друкується вперше. Прізвища (прізвицька) та імена майстрів подано так, як зазначено в оригіналі. Без застережень лише виправлено, відповідно до сучасного правопису, назви населених пунктів. Публікація супроводжується коментарями, в яких подано пояснення термінів, а також здійснено ідентифікацію джерел, до яких звертався Д. М. Щербаківський.

¹ Українське мистецтво: в двох томах з додатками/Вадим і Данило Щербаківські; передм. І. О. Ходак; предм.-геогр. покажч. В. М. Слободяна; упорядн. О. О. Савчук. Харків, 2015. 472 с.: [412 іл.]

² Білокінь С. Нові матеріали до біографії Данила Щербаківського//Студії мистецтвознавчі. 2009. Ч. 3(27). С. 98–121; Станіцина Г. О. Особистість Данила Щербаківського за матеріалами наукового архіву Інституту археології//Ант: Вісник археології, мистецтва, культурної антропології. Київ, 2009–2010. С. 225–235.

³ Див.: Білокінь С. Щербаківський Д. М.//Довідник з історії України. Т. 3. Київ, 1999. С. 644–645; Його ж. Щербаківський Д. М.//Довідник з історії України. Вид. 2. Київ: Генеза, 2001. С. 1103; Його ж. В обороні української спадщини: Історик мистецтва Федір Ернст: монографія. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2006. С. 23, 24, 46, 51, 69, 73, 79, 155, 293–295, 311, 313, 317, 319; Станіцина Г. О. Архівні документи про історію деяких музейних експонатів//Музейні читання. Матеріали наукової конференції “Ювелірне мистецтво – погляд крізь віки”, 5–6 грудня 2005 р. Київ, 2006. С. 13–28; Її ж. Архівні документи щодо зусиль Всеукраїнської академії наук (ВУАН) з рятування музейних цінностей, що вилучались для допомоги голодуючим у 1922 р.//Археологія. 2006. № 2. С. 63–76; Її ж. Архівні документи про повернення церковних цінностей музейного значення в 1923 р.//Археологія.

2008. № 1. С. 60–70; *Її ж.* Хроніка повернення в Україну церковних цінностей, вилучених в 1922 році//Музейні читання. Матеріали наукової конференції “Ювелірне мистецтво – погляд крізь віки”, 11–13 грудня 2006 р. Київ, 2007. С. 18–26; *Бузько О. В.* Архівні документи про повернення церковних цінностей в Україну//Музейні читання. Матеріали наукової конференції “Ювелірне мистецтво – погляд крізь віки”, 10–12 листопада 2014 р. Київ, 2015. С. 7–14;

⁴ *Білокінь Сергій.* Спогади Данила Щербаківського про Г. Нарбута. URL: <http://www.s-bilokin.name/Personalialia/Scerbakivskyj.html/> (дата звернення 20.10.2016).

⁵ *Сидоренко В. О.* Ревний колекціонер і невтомний дослідник//Народна зворочість та етнографія. 1968. № 5. С. 67–71.

⁶ *Білокінь Сергій.* Спогади Данила Щербаківського про Г. Нарбута...

⁷ Див.: *Франко О. О. В. М.* Щербаківський – дослідник Полтавщини (за архівними матеріалами [Данила Щербаківського])//Археологічний збірник Полтавського краєзнавчого музею. 1992. № 2. С. 55–58; *Її ж.* Наукова і суспільно-політична діяльність В. Щербаківського//Ukrainian svobodna univerzita (1921–1996). Наук. зб. конференції, присвяченої 75-й річниці заснування УВУ (Прага, 29–30 листопада 1996). Прага, 1998. С. 45–55; *Її ж.* Архів Вадима Щербаківського у Празі//100 років колекції Державного музею українського народного декоративного мистецтва: наук. зб. Київ, 2002. С. 43–51.

⁸ *Франко О. О.* Аналіз документів та матеріалів особистого наукового архіву Данила Щербаківського//Вісн. Ін-ту археології. 2009. Вип. 4. С. 68–80.

⁹ *Ходак І. О.* Наукова діяльність Данила Щербаківського в контексті історії українського мистецтвознавства першої третини ХХ століття : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: 17. 00. 05/Ходак Ірина Олександрівна; Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України. Київ, 2010. 19 с.

¹⁰ Див.: *Шовкопляс І. Г.* Археологічні дослідження на Україні (1917–1957). Київ: Вид-во АН УРСР, 1957. С. 344; *Його ж.* Розвиток радянської археології на Україні 1917–1966. Бібліографія. К., 1969. С. 20, 30, 33, 34, 116, 245, 304, 305; *Нестуля О.* Доля церковної старовини в Україні, 1917–1941 рр.: у 2 ч. Ч. 1: 1917 – середина 20-х років. Київ, 1995. С. 130–153; *Кот С., Нестуля О.* Українські культурні цінності в Росії. Перша спроба повернення, 1917–1918. Київ: Видавничий дім “Соборна Україна”, 1996. С. 43–44; *Нестуля С.* Становлення Всеукраїнського Археологічного комітету ВУАН (середина 1920-х років). Полтава, 1997. С. 41–42; *Верменич Я.* Ентузіаст пам’яткоохоронної справи (Д. Щербаківський)//Історія України: Маловідомі імена, події, факти: зб. ст. К., 2001. Вип. 12. С. 244–256; *Шовкопляс Г.* Данило Щербаківський і музей//100 років колекції Державного музею українського народного декоративного мистецтва: наук. зб. Київ, 2002. С. 39–42; *Котляр Є.* Данило Щербаківський: наукові розвідки та відкриття єврейського мистецтва//Народознавчі зошити. 2014. Вип. 5. С. 884–913.

¹¹ *Котляр Є.* Данило Щербаківський: наукові розвідки... С. 886.

¹² Енколпійон (дав.-гр. ἐν-κόλλιον) – складаний нагрудний хрест давньокняжої доби, куди вкладалися частинки мощей або освяченої просфори.

¹³ НА ІА НАН України (Науковий архів Інституту археології НАН України). Ф. 9 “Архів Д. М. Щербаківського”. Спр. 112–114.

¹⁴ *Сидоренко В. О.* Ревний колекціонер і невтомний дослідник... С. 69.

¹⁵ *Ходак І. О.* Наукова діяльність Данила Щербаківського в контексті історії українського мистецтвознавства ... С. 12.

¹⁶ *Щербаківський Д.* Золотарська оправа книжки в XVI–XIX століттях на Україні//Бібліологічні вісті. 1924. № 1–3. С. 3–15; *Його ж.* Готичні мотиви в українському золотарстві//Україна. 1924. № 4. С. 3–11; *Його ж.* Оправи книжок у київських золотарів XVII–XVIII ст.//Труди Українського наукового інституту книгознавства. Київ, 1926. Т. I: Українська книга XVI–XVII–XVIII ст. С. 353–400.

¹⁷ *Ходак І. О.* Наукова діяльність Данила Щербаківського в контексті історії українського мистецтвознавства ... С. 12.

¹⁸ *Сидоренко В. О.* Ревний колекціонер і невтомний дослідник... С. 70.

¹⁹ НА ІА НАН України. Ф. 9 “Архів Д. М. Щербаківського”. Спр. 113-а “Золотарі українські (імена)”.

²⁰ *Петренко М. З.* Українське золотарство XVI–XVIII ст.: монографія. Київ: Наукова думка, 1970. С. 146–197.

СПИСОК УКРАЇНСЬКИХ ЗОЛОТАРІВ, УКЛАДЕНИЙ Д. М. ЩЕРБАКІВСЬКИМ*

№ п/п	Прізвище (прізвисько), ім'я, по батькові золотаря	Джерело, де було віднайдено прізвище золотаря	Місто, в якому народився або працював золотар	Рік виготовлення виробу, зазначений в писемних джерелах, або на самому ж виробі у вигляді підпису
1.	Альберк Іван Золотар	Дн. Хан. ¹	Стародуб	1742
2.	Андрей Золотар	Д. Х.	С[тародуб]	1743
3.	Антон Золотар	Д. Х.	–	1733
4.	Антонин Іванович	житель Роменський	Ромни	1688
5.	Басович Никита	–	Глухів	1780
6.	Бородатій Золотар	Дн. Марк. ²	Ромни	1724
7.	Граковенко Алексій шабельник	Дн. Марк.	Ромни	1730
8.	Гринец Золотар	Арх. ЮЗР ч. VII, т. I ³ 604	Вінниця	1552
9.	Давид Золотар	Потир ⁴ 346	Ніжин	1723

* До списку не ввійшли імена майстрів Києва і Львова.

№ п/п	Прізвище (прізвисько), ім'я, по батькові золотаря	Джерело, де було віднайдено прізвище золотаря	Місто, в якому народився або працював золотар	Рік виготов- лення виробу, зазначений в писемних джерелах, або на самому ж виробі у виг- ляді підпису
10.	Дмитро Трохимович	–	Чернігів	XVII (?)
11.	Дробус Георгій	Євангел. Мазепи ⁵	Козелець	1701
12.	Захарченко Савчин	Поменник ⁶	Канів	біля 1648– [16]53
13.	Іван Шабельник	Дн. Мар.	Ромни	1724
14.	Іван Серебрянник	Эварн. ⁷	–	1782
15.	Іван Золотар	Дн. Хан.	–	1733
16.	Іван Золотар	К. С. ⁸ , 1888	Чернігів	1767
17.	Іван Золотар	–	Охтирка (?)	1763
18.	Іван Злотник	Поменник	Канів	1666–1674
19.	Пашко Золотар	Арх. ЮЗР, ч. VII, т. I 606	Вінниця	1552
20.	Іванов Нікіта	Д. Хан	Стародуб	1742
21.	Кунаш Золотар	Арх. ЮЗР, ч. VII, т. I 605	Вінниця	1552
22.	Кепнін Карл Якович	К. Ст., 1882 декабрь.	Глухів	1759
23.	Матвій Золотар	Дн. Марк	–	1738
24.	Корсакович Петро майстер	–	Ніжин	1796
25.	Курбагов Мирон	К. Ст., 1899 июнь	Чернігів	1786
26.	Левко Золотар	Поменник	Канів	1727
27.	Микула Золотар	Лазарев ⁹ .	Лубни	1666
28.	Матяш Матвій (?) Золотар	Д. Х., Д. М.	Стародуб	1740

№ п/п	Прізвище (прізвисько), ім'я, по батькові золотаря	Джерело, де було віднайдено прізвище золотаря	Місто, в якому народився або працював золотар	Рік виготов- лення виробу, зазначений в писемних джерелах, або на самому ж виробі у виг- ляді підпису
29.	Матвій золотар	–	Брацлав (?)	до 1551
30.	Матвій гафмар	К. Ст., 1891 янв.	С. Вороб'ї Пирят[ин]	1699
31.	Михаил	–	Пачей (?)	1755
32.	Навроцькій Володимир	–	Келеберда	1732
33.	Митко Золотар володів селами	Арх. ЮЗР, ч. VII, т. I, с. 207–205	Звенигород- щина	1545
34.	Николай Злотник	Д. М.	Ромни	1724-5
35.	Іванов Остап	К. Ст.	Глухів	1780
36.	Остафій Золотар войт	Лазаревск.	Ічня	1666
37.	Песляковский Андрій Васильевич	–	Ромни	1688
38.	Піщалка золотар	Дн. Хан.	Стародуб	1733
39.	Рябускій Михайло золотар	–	–	1763
40.	Петро Васильєв чеканник	Дн. Х.	Глухів	1732
41.	Семен Золотар міщанин	К. Ст., 1888 дек.	Чернігів	1767
42.	Сергій золотар	Дн. Хан.	Стародуб	1733
43.	Сергун Іван Золотар	Дн. Хан.	Стародуб	1733
44.	Стась Золотар	Арх. ЮЗР, ч. VII, т. I 176	Луцьк	1552
45.	Скидан Федос	–	Ромни	1822
46.	Тимофій золотар	Лазарев.	Миргор[од]	1666

№ п/п	Прізвище (прізвисько), ім'я, по батькові золотаря	Джерело, де було віднайдено прізвище золотаря	Місто, в якому народився або працював золотар	Рік виготов- лення виробу, зазначений в писемних джерелах, або на самому ж виробі у виг- ляді підпису
47.	Федор Золотар	III р. ч. Лз. С III 383	Чернігів	1768
48.	Щербенський Сава Нікіфоров (№ 170)	–	–	поч. 17 [ст.]
49.	Ян Злотник	К. Ст., 1888	Луцьк	1656
50.	Ярцевский Антін золотар	Дн. Хан	Стародуб	1730

¹ Дневник генерального хоружего Николая Ханенка. 1727–1753. К., 1884//Приложеніє къ журналу “Кіевская старина” . 514 с. (далі у документі – Дн. Хан., Д. Х., Д. Хан., Дн. Х.).

² Дневникъ генерального підскарбія Якова Марковича. Изданіє “Кіевской Старины” подъ редакцій Ал. Лазаревскаго. “Дневник...” складався з 3-х частин, був надрукований у журналі “Кіевская старина” за 1891–1896 рр. Уперше щоденник М. було видано 1859 р. у Москві в 2-х частинах з передмовою онука автора О. М. Марковича. Наук. видання 3-х томів щоденника здійснила в Києві 1893–1897 рр. “Кіевская старина” за редакцією О. Лазаревського. 4-й том видала у Львові 1913 р. Археогр. комісія НТШ за редакцією В. Модзалевського (далі у документі – Дн. Марк., Дн. Мар., Д. М.).

³ Архив Юго-Западной России, издаваемый временной комиссией для разбора древних актов. Ч. VII. Т. 1. – Акты о заселения Юго-Западной России. К., 1886. 647 с. (далі в документі – Арх. ЮЗР). “Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов, состоящей при Киевском, Подольском и Волынском генерал-губернаторе”, ч. 1–8, К., 1859–1914; АЮЗР) – видання історичних документів і літературних пам’яток Правобережної і Західної України XIV–XVIII ст. у 35 томах. Видане Тимчасовою комісією для розгляду давніх актів у Києві.

⁴ Потир – (від грец. *Πότηρ* – “чаша”, “кубок”) – літургійна посудина для освячення вина і прийняття причастя у вигляді чаші на високій ніжці. Потирі відомі з II ст., виготовляються із золота, срібла, бронзи, прикрашаються коштовними каменями, зображеннями святих і орнаментом (у техніці карбування, гравіювання, лиття).

⁵ Йдеться про Євангеліє Мазепи – одну з найкоштовніших пам’яток матеріальної культури в Україні, яка нині зберігається серед запасників Національного художнього музею. Євангеліє московського друку було подароване московським царем під час церемонії вручення Івану Мазепі ордена Андрія Первозваного. Гетьман вирішив “одягнути” книгу коштовною

чеканною оправою, яку замовив у царського золотаря Георгія Дробуса. На виготовлення окладу Євангелія було виділено 1 кг 352,84 гр. золота та близько 5 кг срібла. Пишну оправу супроводжено написом, що йде по обрізу книги: “Це Євангеліє справлялось коштом і накладом його царської величності війська Запорозького гетьмана і славного чину святого апостола Андрія кавалера Іоана Мазепи 1 червня 1701 року, зробив іноземець Георгій Дробус”. Детальн. див.: *Свербигуз Володимир*. Пане Мазепо, до Вас послали з Московії... [Електронний ресурс]. URL: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/1016/196/36726/>.

⁶ Поменники (пом’янки, синодики, субітники) – рукописні книги в церквах, до яких записували імена померлих для поминання. Поменники були родинні, монастирські, цехові та поменники братств. У деяких поменниках є відомості про політичних і культурних діячів, згадки про історичні події тощо.

⁷ Праці Дмитра Івановича Яворницького – українського історика, археолога, етнографа, фольклориста, лексикографа, письменника, дослідника історії українського козацтва, дійсного члена НТШ (1914) і ВУАН (1929) (у документі – Эварн. – від рос. дореф. Дмитрій Івановичъ Эварницкий).

⁸ “Кіевская старина” (“Київська минувшина”) – щомісячний історико-етнографічний та літературний часопис. Видавався у Києві російською мовою і українською (в російській транслітерації з 1905, в українській з 1906) протягом 1882–1906 рр. З 1907 р. змінив назву на “Україна” і видавався переважно українською мовою (далі у документі – К. С., К. Ст.);

⁹ Праці Олександра Матвійовича Лазаревського – українського історика, генеалoga, джерелознавця та видавця, організатора національної архівної справи, першого дослідника адміністративно-судового устрою Гетьманщини, редактора кількох видань журналу “Кіевская старина” (далі у документі – Лазарев., Лазаревск., Лз.).

There is given the list of goldsmithers made by D. M. Shcherbakivskyi during his researches of history of Ukrainian jewelry.

Key words: D. M. Shcherbakivskyi; the goldsmithers; the personal fond of D. M. Shcherbakivskyi; the scientific achievements.